

Ben Sajet
centrum

‘Ik wil ook gewoon een normaal leven’

Monique Kremer

.....
Jonge mensen met een
licht verstandelijke beperking
in de superdiverse stad,
uitdagingen voor de hulpverlening

Vier portretten, vijf lessen
.....

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

Samenvatting in gewone taal

Hulpverleners in de grote steden merkten dat jongvolwassenen met een lichtverstandelijke beperking vaak vastlopen in hun leven. Deze jonge mensen hebben te maken met verschillende problemen zoals schulden, psychische problemen, dakloosheid, criminaliteit en verslaving.

De hulpverleners merkten ook dat hun werk de laatste steeds ingewikkelder is geworden omdat de stad superdivers is geworden. Dat betekent dat mensen steeds meer verschillende landen afkomstig zijn. Dus niet alleen uit de bekende landen zoals Suriname of Marokko, maar ook uit Afghanistan of Polen.

Daarom is er een onderzoek gedaan om te bekijken hoe de hulpverlening beter aan kan sluiten bij wat deze jonge mensen nodig hebben. De onderzoekers hebben uitgebreid gepraat met veel jonge mensen. Die hebben over hun leven en hun dromen verteld. De jonge mensen willen net als ieder ander gewoon een normaal leven. Dat lukt alleen niet altijd en dat is frustrerend. Ze hebben ook verteld over wat ze van de hulpverlening vinden.

Uit het onderzoek komt naar voren dat jonge mensen en hulpverleners vaak botsen. Daarom hebben we vijf tips voor hulpverleners, zodat zij deze jonge mensen beter kunnen begeleiden.

- 1 Benoem niet steeds dat mensen een lvb hebben, want dat is voor hen niet fijn. Ze hebben problemen, daar moet wat aan gebeuren.
- 2 Kijk niet de hele tijd naar uit welk land mensen (of hun ouders) komen. Andere dingen zijn vaak belangrijker, bijvoorbeeld of je uit een rijke of arme buurt komt.
- 3 Soms helpen familieleden niet goed, maar ze blijven altijd belangrijk. Het is daarom goed als hulpverleners ook aandacht hebben voor de familie.
- 4 Jonge mensen vertrouwen hulpverleners niet altijd. Daarom moet er meer tijd komen om een band op te bouwen.
- 5 Het is fijn als jonge mensen een stabiel leven hebben. Voor hulpverleners is het dus belangrijk dat ze problemen helpen voorkomen. Dat is soms realistischer dan hoge doelen stellen zoals zelfstandig wonen.

Met dank aan: jonge mensen met een lvb, Buro Ervaringskracht, begeleiders, bewindvoerders, jobcoaches, Danielle Dijks, Hans Willemsen, Gerben Moerman, Jan Willem Duyvendak, Yvonne Heijnen-Kaales, Tea Keijl (Tekstbureau Zonder H), Marjan Landman (Marjan Landman Grafische Vormgeving) en Annelies Christiani

Beeld: iStock; de personen op de foto's komen niet in het artikel voor.

Met deze tips kunnen hulpverleners beter helpen. Maar het is ook nodig dat de samenleving verandert. Bijvoorbeeld door te zorgen dat jonge mensen een betaalde baan krijgen en dat er minder gediscrimineerd wordt.

‘Ik wil ook gewoon een normaal leven’

Monique Kremer is bijzonder hoogleraar Actief burgerschap, Universiteit van Amsterdam. Zij houdt zich bezig met o.a. samenleven in de superdiverse stad, de toekomst van werk, migratie en de verzorgingsstaat. Daarnaast is zij voorzitter van de Adviesraad Migratie (ACVZ).

Meer op eigen benen in de etnisch diverse stad

Deze publicatie is onderdeel van het onderzoeksproject *Meer op eigen benen in de etnisch diverse stad*. Dit project richt zich op jongvolwassenen met een licht verstandelijke beperking en bijkomende problemen zoals schulden, criminaliteit, verslaving en psychische problematiek. Zij hebben steeds meer moeite om deel te nemen aan de samenleving, vooral in de superdiverse, grootstedelijke context. Andere publicaties zijn: Albers, C. en Kremer, M. (2022) *De eigenwaarde van geld*; en Arts, J. (2022) *Tussen drie muren*.

Het onderzoeksproject is o.a. gefinancierd door ZonMw. Zie www.bensajetcentrum.nl.

Vier portretten, vijf lessen

Mensen met een licht verstandelijke beperking (lvb) komen tegenwoordig iets vaker in beeld. Zoals in het tv-programma *Net ff anders*, dat zes jongvolwassenen volgt. “Aan de buitenkant is niet te zien dat er iets met ze aan de hand is en juist daarom is meekomen met het alledaagse leven moeilijk”, staat er in de aankondiging. “Ze gaan alle zes aan de slag met dingen die door hun beperking tot nu toe niet lukken.” We zien Veerle (22), die bij haar lieve, zorgzame ouders in Amsterdam Oud-Zuid woont. Haar wens: leren koken. Het blijkt lastig om overzicht in de keuken te krijgen, maar met hulp van de televisiecoach en haar geduldige ouders zet ze aan het eind van de uitzending toch een lekkere maaltijd op tafel.

Natuurlijk, dit soort verhalen komt voor onder de naar schatting 1,1 miljoen mensen met een licht verstandelijke beperking die ons land telt¹: mensen met een IQ onder de 85 en weinig ‘adaptieve vaardigheden’, dat wil zeggen dat ze zich onvoldoende aan kunnen passen aan de samenleving.² Maar Veerle behoort niet tot de groeiende groep jonge mensen met een lvb waar de hulpverlening van wakker ligt. Zij maken zich zorgen over de jonge mensen die herhaaldelijk op het politiebureau vastzitten, en van wie vaak pas

¹ Eggink, E. I. Woittiez, M. de Klerk (2020) *Maatwerk in meedoen*. Den Haag: SCP.

² Mensen met een licht verstandelijke beperking (lvb) hebben aanzienlijke beperkingen in hun cognitieve vaardigheden en in hun adaptieve vaardigheden (sociaal aanpassingsvermogen). Alleen een IQ score zegt onvoldoende. De groep mensen met een IQ score tussen de 50-70 wordt licht verstandelijk beperkt genoemd, tussen 70-85 zwakbegaafd. Als mensen daarbij bijkomende problematiek hebben, kunnen ze gebruik maken van de zorgverlening voor mensen met een lvb. (www.kenniscentrumlvb.nl)

in een laat stadium bekend wordt dat zij een lvb hebben.³ Over jonge vrouwen, die al een baby hebben, maar niet goed weten hoe ze ervoor moeten zorgen. En over de jonge mensen die naast hun lvb kampen met psychiatrische problemen en die te maken hebben met dakloosheid of verslavingsproblematiek.

Superdiversiteit

Deze publicatie is één van de opbrengsten van het onderzoeksprogramma *Meer op eigen benen in de etnisch diverse stad*. Dit onderzoek is geïnitieerd omdat hulpverleners in de grootstedelijke context zagen dat jongvolwassenen met in jargon een lvb+ veelvuldig vastliepen in hun leven. En ze merkten dat ze vaker te maken kregen met superdiversiteit, doordat we in een migratiesamenleving leven.⁴ Superdiversiteit betekent ten eerste dat steeds meer mensen of hun ouders uit meer verschillende landen afkomstig zijn. Dus niet alleen uit Suriname of Marokko – de klassieke migratielanden – maar ook uit Afghanistan of Polen. Het betekent ten tweede dat niet enkel het land van herkomst van belang is voor mensen, en hun positie in de samenleving, maar ook leeftijd, sekse, opleiding, generatie en bijvoorbeeld het al dan niet hebben van een verblijfsstatus. Dat alles maakt hulpverlening complexer.

Hoewel het onderzoek plaats vond in de grootstedelijke context, zijn jonge mensen met een lvb die in de problemen zitten en superdiversiteit niet alleen Randstedelijke fenomenen. In de grote steden heeft meer dan de helft van de inwoners een migratieachtergrond, in heel Nederland is dat nog steeds een kwart. Onder jongeren ligt dit percentage nog hoger. Dat betekent logischerwijs dat steeds meer mensen met een lvb een migratieachtergrond zullen hebben. Hulpverleners ervaren vaak ‘handelingsverlegenheid’ – ze kunnen geen adequaat antwoord bieden: hoe kan je deze jonge mensen het beste ondersteunen?

Voor dit deel van het onderzoek, dat vooral gericht was op de levensverhalen van jonge mensen zelf, hebben we met veertien jongvolwassenen gesproken (18-30), vaak kort en meerdere keren. Er zijn grote verschillen tussen hen. Sommigen wilden en konden heel openhartig en uitgebreid hun verhaal vertellen, zoals Salima. Vaker ging het moeizaam, duurden gesprekken kort, of was er weinig samenhang in de woorden (Mohsin). Soms is – uiteraard met toestemming – hun vaak dikke dossier gelezen. Ook hebben we met hun hulpverleners gesproken, vijftien in totaal. Verder hebben we veel tijd doorgebracht

3 Zie bijvoorbeeld H. Kaal en P. Vrij (2017) Politiewerk met oog voor Licht Verstandelijke Beperking. Den Haag: VNG.

4 Vertovec, S. (2017) Super-diversity and its implications, *Ethnic and Racial Studies*, 30:6, 1024-1054.

op verschillende woonlocaties in een grote stad, om het dagelijks leven nog beter in beeld te krijgen.⁵

Vier jonge mensen

Vier van de veertien jonge mensen krijgen in dit boekje een gezicht. Deze vier zijn gekozen omdat ze een breed beeld geven van de hele groep. We vertellen hun verhaal en dat van hun hulpverleners. Deze jonge mensen zijn net even anders dan de jonge mensen in *Net ff anders*. We lezen over broze families, de hang naar criminaliteit, en ook over de vaak moeizame relatie met de hulpverlening, vol met wrijvingen. Net als iedereen van die leeftijd willen jonge mensen met een lvb op eigen benen staan, ‘een normaal leven’, maar dat is makkelijker gezegd dan gedaan.

Het is opvallend maar niet toevallig dat slechts één meisje een gezicht krijgt. Dit weerspiegelt het feit dat jongens met een migratieachtergrond veel sneller in het vizier komen van de hulpverlening dan meisjes. Problemen bij meisjes worden vaker door de familie gemaskeerd, bijvoorbeeld door ze op jonge leeftijd te laten trouwen. Meisjes blijven ook vaker onder de hulpverleningsradar, omdat ze relatief weinig overlast veroorzaken of tegen de lamp lopen door crimineel gedrag. Er is dus nog een grote onzichtbare groep die meer aandacht verdient.

Deze vier jonge mensen zijn ook gekozen omdat naast hun eigen verhaal het perspectief van de hulpverlening bekend is – en vaak zit daar behoorlijk wat licht tussen. Dat is op zichzelf al inzichtgevend. Want het doel van het onderzoeksproject is om te bekijken hoe jonge mensen met een lvb beter ondersteund kunnen worden.

In het tweede deel van deze publicatie formuleren we een vijftal lessen voor beleidsmakers en hulpverleners die steeds meer te maken zullen krijgen met mensen met een lvb én met superdiversiteit. Dat doen we op basis van het hele onderzoeksprogramma *Meer op eigen benen in de etnisch diverse stad*, waarin we vele dagen hebben meegelopen, gezeten en gekeken op woon- en werklocaties, en in totaal ongeveer 71 jonge mensen met een lvb+ hebben gesproken en ook veel verschillende hulpverleners (82).⁵

5 Dit onderzoek is gedaan door Fatiha El-Hajjari, gedurende 2017-2019. Analyse heeft plaatsgevonden door zowel Fatiha El-Hajjari als Monique Kremer. Daarnaast is gebruik gemaakt van onderzoek verricht door Charlotte Albers (zie Alberts en Kremer 2022), Josien Arts (2022) en verschillende expertmeetings die georganiseerd zijn in het kader van het onderzoeksprogramma *Meer op eigen benen in de etnisch diverse stad*.

Hulpverleners maken zich zorgen over de jonge mensen die herhaaldelijk op het politiebureau vastzitten.

Salima wil laten zien dat ze alles zelf kan

Salima

Salima (22) heeft sinds anderhalf jaar een zoontje. Ze woont op zichzelf, met wekelijkse hulp voor hem en voor haarzelf. Ze vertelt haar levensverhaal uitgebreid: “Ik wil laten zien dat ik alles zelf kan. Want als ze je vertrouwen, komen ze minder.”

Toen ze tien was kwam ze met haar twee broertjes en zusje zonder haar (gescheiden) ouders naar Nederland. Ze woonden eerst bij kennissen van haar vader. “Dat was gezellig, we gingen naar de koran school, we hadden vrienden en altijd geld.” Maar haar pleegvader bleek “een viezerik”. Ze vertelde dat pas na lang aarzelen “want ik wilde het niet verpesten voor mijn broertjes op school”, waarna de kinderen uit huis werden geplaatst. Salima, de oudste, kwam onder toezicht van jeugdzorg terecht in een groepswoning. Daar kreeg ze de diagnose licht verstandelijk beperkt. Maar dat klopt helemaal niet zegt ze: “Omdat ik pas tien jaar hier ben, kan ik de cultuur niet volgen.”

Vanaf haar achttiende werd het leven lastig. “School ging niet goed en ik dacht, als je achttien wordt, dan word je zelfstandig, dan krijg je een eigen huisje.” Dat bleek toch anders. Ze kon kiezen: aankloppen bij het Leger des Heils of blijven wonen in een zorginstelling. Met frisse tegenzin koos ze het laatste. Maar ze kon niet wennen aan de leefregels. “Ik ben achttien en moet 's avonds om tien uur thuis zijn. [...] Alsof je gek bent of gehandicapt.”

“Ik vluchtte naar mijn Somalische vrienden. Bleef slapen bij mijn vriendin. Bij ons kan je altijd komen. Je krijgt eten. We gingen chillen, blowen.” Haar hulpverleners maakten zich zorgen. Ze vonden haar kwetsbaar en makkelijk te beïnvloeden. “Ze belden me iedere dag, ze vonden me een slecht meisje. Het zijn negatieve mensen. Ze geloofden me niet. Ze kennen me niet. Dan gaan ze fantaseren. Dat er misbruik van je gemaakt wordt.” Al-

leen met één van hen, een begeleidster van Marokkaanse afkomst, had ze “een klik”. Die keurde het niet goed maar luisterde naar haar, begreep haar. Als ze bij haar vriendinnen verbleef, hield ze met haar wel contact. Maar door ziekte verdween de begeleidster van het toneel.

Op haar twintigste raakt Salima zwanger van haar Somalische vriend. Uit angst voor veroordeling – ze is buiten het islamitisch huwelijk zwanger geraakt – besluit ze vaker “onder te duiken” op de woongroep. Na haar bevalling werd Salima zich steeds meer bewust van haar imago binnen de gemeenschap, van de roddels (“ze heeft met zoveel mannen geslapen dat niemand weet wie de echte vader is”) en neemt ze afstand van haar Somalische vrienden. “Ze willen feesten, drugs gebruiken, drinken, maar dat doe je niet als je een kind hebt.” Haar vriend is niet betrokken bij de opvoeding. Dat wil ze ook niet. “Hij houdt van zijn zoon maar helpt niet.”

Salima verblijft een jaar in een ‘moeder en kind huis’, om te leren hoe het leven is met een kind. “Ik dacht dat is leuk, maar vrouwen zijn moeilijk. Je moet de keuken delen, de vrouwen pesten elkaar, de kinderen maken ruzie. Toen hebben ze me gevraagd of ik hier wilde wonen.” Ze woont nu in een ruim appartement van de zorgorganisatie. “Maar dan moet je wel hulp accepteren.”

Elke week krijgt ze bezoek van de hulpverlening. De afgelopen jaren heeft ze heel wat begeleiders gehad. “De meeste zijn wel aardig, wel lief. Ze zeggen niets verkeerd.” Soms botst het. “Die vrouw [gedragsdeskundige] is zo streng. Die doet of ik gek ben.” Met haar bewindvoerder is ze “heel blij”. “Ik vertrouwde hem eerst niet. Maar hij begrijpt me. Ik luister altijd naar hem. Hij helpt me. Hij is mijn mentor.”

Haar belangrijkste doel en diepste wens is om van de hulpverlening af te komen. Daarom wil ze aantonen dat ze het allemaal zelf kan. Ze wil zo min mogelijk bemoeienis bij de opvoeding van haar zoon. Ze wil dat hij opgroeit met haar normen en waarden. “Ik ben bang voor afpakken van mijn kind. Als je strest, ben je je kind kwijt. Of als je fout bezig bent, met slechte vrienden, slechte man,

slechte familie, vinden ze je niet goed. [...] Ik heb het zelf gezien. En ik ken iemand, daar hebben ze zes kinderen van afgepakt. [...] En ze nemen steeds je dossier mee.” Door haar eigen ervaring vindt ze het niet goed voor het kind als hij niet opgroeit bij zijn eigen moeder.

Zelf heeft Salima veel steun van haar moeder die drie jaar geleden asiel heeft aangevraagd in Nederland, haar vader woont in Italië. Moeder woonde lang in een AZC ver bij Salima vandaan, maar nu heeft ze een huis bij haar om de hoek. “Ze is sterk, ze steunt me met liefde, niet met spullen. [...] Ze belt me 24/7, maar ik wil alles alleen doen.” Salima is zich meer op de islam gaan richten. Ze

In haar dossier staat: “Salima moet uit de klauwen van haar vriend worden gehouden.”

draagt haar hoofddoek nu altijd en volgt op internet een korancursus. Ze wil leren wat wel mag en niet. Na de komst van haar zoontje is ze dankbaar hoe Allah haar heeft geholpen in deze moeilijke tijd. Ze heeft zich ook opnieuw aangemeld voor school.

Haar begeleiders vinden dat ze het op verschillende vlakken nu erg goed doet. Met hulp van haar bewindvoerder zijn bijna alle schulden weggewerkt. Haar leven is stabiel. Toch blijven ze bang dat Salima kwetsbaar is, en door druk vanuit haar familie en de gemeenschap uit het zorgtraject stapt. Anders dan Salima vinden zij het ondenkbaar dat de hulpverlening stopt. Salima moet “uit de klauwen van haar vriend worden gehouden”, staat in haar dossier. Een van haar begeleiders vertelt dat ze bang is voor de invloed van haar moeder. Toen ze kleren ging kopen met Salima voor haar zoon, mocht moeder niet mee. “We geven individuele begeleiding.” Volgens de hulpverleners heeft Salima onvoldoende inzicht in haar beperking.

Aziz liet een baardje groeien

Aziz

Aziz (21) is een jongen van Surinaams-Marokkaanse afkomst. Hij verblijft ruim twee jaar in een woongroep voor jongvolwassenen met een lvb omdat hij het thuis moeilijk had. Hij werkt in een fabriek. Later wil hij een opleiding volgen. Hij wil graag “voor zichzelf beginnen” en “een eigen leven leiden.”

Aziz vertelt dat hij moeite heeft met de begeleiders op de woongroep. Hij voelt zich gekleineerd, heeft het idee dat ze denken dat hij “dom” is en “dingen niet begrijpt.” In het gesprek dat we eerder hadden met hem en zijn begeleider gebeurde dat ook. Zijn begeleider greep in toen een gezegde gebruikt werd, want “dat begrijpen zij niet.” Maar Aziz begreep het heel goed. “Ik spreek toch gewoon Nederlands.”

Hij zegt later: “Ik wil zo min mogelijk contact. Ik praat echt niet met hun. Alleen als het echt nodig is.” Hij voelt zich vaak de zondebok, en heeft het idee dat hij nooit de kans krijgt om zijn kant van het verhaal uit te leggen. Bijvoorbeeld als er weer eens een ruzie is tussen de bewoners. “Ik ga niet zeggen dat zij mij discrimineren. Maar jij begrijpt ook wel wat ik bedoel. Toevallig krijg ik altijd de schuld.”

Een aantal weken geleden had hij na lange tijd weer telefonisch contact met zijn neef. Hij vroeg of Aziz mee naar het vrijdaggebed in de moskee wilde gaan. “In die tijd had ik me al even niet geschoren. Ik had een klein baardje, gewoon klein, niet van IS strijder of zo. [...] Ik verheugde me er echt op wollah. Gewoon samen met mijn neef weer iets doen. En het AlJumu'ah gebed is toch altijd bijzonder. Ik voelde me goed wollah.” Een paar dagen later vraagt zijn persoonlijke begeleider een gesprek met hem aan. “Er waren drie andere begeleiders in de kamer. Ik wist niet wat er aan de hand was.” Ze maakten zich zorgen dat hij een baardje had laten staan en dat hij naar het vrij-

daggebed ging. “Ze denken klaar nu ga ik ook met een IS vlag zwaaien. [...] Ze zijn echt kanker ziek man. Dan denk ik laat me gewoon met rust.” Aziz begrijpt helemaal niet waar de zorgen van de begeleiders vandaan komen. “Nee man. Ze moeten niet gelijk denken ik ben slecht. Ik ben dit ik ben dat. Nee fuck dat man.”

Aziz is voor de hulpverleners niet makkelijk te peilen. De ene dag is hij goed gemutst, de volgende dag is er meteen ruzie. Twee jonge begeleiders van Nederlandse komaf, volgen het dagprogramma dat per dagdeel, zelfs per uur is ingevuld, letterlijk. Ze staan samen voor de deur om hem wakker te maken, en vinken op een papiertje af als hij is opgestaan, zich heeft aangekleed, zijn kamer is opgeruimd. En dat is het. Maar zijn begeleider van Marokkaanse afkomst heeft gezien in zijn dossier dat hij van appelsap en gamen houdt, en als ze met een glaasje voor de deur staat om te spelen, laat hij zich wel zien.

Met enkele begeleiders, van niet-westerse afkomst kan hij het dus wel goed vinden. Hij voelt zich door hen wel begrepen. Aziz en zijn persoonlijke begeleider van Marokkaanse-Nederlandse afkomst drinken geregeld samen thee en gamen dikwijls samen. “Met hem kan ik gewoon chillen. Hij twijfelt niet wie ik ben. En dat ik normaal ben.” Aziz heeft het gevoel dat die hulpverlener geen rol speelt maar een relatie heeft met hem: “Hij is echt met mij.”

Aziz is bezig met zijn toekomst. “Ik wil niet voor een baas werken. Iemand die zegt wat ik moet doen. En ik haat vroeg opstaan.” Hij weet precies wat hij wel wil. “Ewa je weet toch. Ik word nu ouder. Ik wil ook een huisje boom-pje beestje. En een auto.” Zijn droom is om een eigen café te openen, zoals een aantal van zijn goede vrienden. “Ik weet het wordt dan wel druk want je bent dan tot zes uur in de ochtend aan het werk. Maar je bent eigen baas, weet je.” Hij wil ook trouwen en een aantal kinderen.

Aziz is op de woongroep komen wonen nadat hij anderhalf jaar heeft vastgezeten. Tijdens zijn detentie heeft hij na allerlei testen de lvb-diagnose gekregen. Hij staat nog twee jaar onder toezicht van de reclassering. De rechter heeft hem ook zorgbegeleiding opgelegd. Na zijn detentie wilde hij niet meer terug naar huis. “De mensen in de gevangenis zeiden toen dat ik beter hier kon gaan wonen. Ik zou dan kamertraining ontvangen en het zou helpen om snel aan een zelfstandige woning te komen.”

“We hadden thuis niet veel geld. En ik was een dure baby. Ik wilde dure schoenen, dure kleren.” Omdat zijn vrienden op straat het ook niet breed hadden bedachten ze samen plannen om geld te verdienen. Hij pleegde meerdere inbraken op zoek naar waardevolle spullen en geld. Hoewel hij niet trots is op zijn daden heeft hij niet veel spijt van zijn keuzes. Iemand als hij wordt in de maatschappij niet serieus genomen, zegt hij. “Ik heb niks. [...] Wie gaat iemand zoals ik een kans geven? Ik zie toch ook wat mijn kansen zijn...” Criminaliteit is voor hem logisch. Het is de enige uitweg in een maatschappij die door racisme en discriminatie geen kansen biedt aan een jongen zoals hij. Al zegt hij dat hij zelf ook fouten heeft gemaakt en verantwoordelijkheid draagt.

“Ik ben nu echt veranderd. Ik wil een huis kopen en samenleven met een vrouw. [...] Weet je is niet moeilijk om een huis te kopen hè. Mensen denken altijd is duur dit en dat, maar wollah is zo gedaan. [...] Ik doe nu echt mijn best. Ik wil ook gewoon normaal leven.”

Met zijn begeleider van
Marokkaanse-Nederlandse
afkomst drinkt hij
geregeld thee.

Bilal “draait een goeie business”

Bilal

“Sinds ik onder toezicht van de reclassering sta heb ik problemen. Zij hebben mijn leven verpest.” **Bilal** (19) is van Tunesische afkomst. Vanaf zijn zestiende heeft hij zeven rechtszaken aan zijn broek gekregen, voor onder andere zware mishandelingen en witwaspraktijken. Ze werden geschorst vanwege onvoldoende bewijs. Op aandringen van de reclassering is Bilal toen wel uitvoerig psychologisch onderzocht, en kreeg hij de diagnose lvb.

Toen hij opnieuw in aanraking met de politie kwam, werd hij voor twee jaar verplicht onder toezicht van de reclassering gesteld. De reclasseringsambtenaar spreekt hij eens per twee maanden. De zorginstelling helpt Bilal een zelfstandig leven op te bouwen. Zodra zijn begeleiders merken dat Bilal in zijn oude patronen terugvalt, moeten zij dit melden aan de reclassering. Dan wordt zijn voorwaardelijke vrijheid opgeheven.

Zijn begeleider helpt hem sinds zes maanden met zijn recent gestarte opleiding in autotechniek, het lezen van zijn post, en het maken van afspraken. Wekelijks heeft ze begeleidingsgesprekken met Bilal bij hem thuis. Hij woont met zijn ouders en broers en zusje, maar ze heeft zijn ouders nog nooit ontmoet. Bilal is “een van haar makkelijke cliënten. [...] Hij komt altijd netjes zijn afspraken na, is altijd op tijd en neemt initiatief bij het oplossen van de problemen waar hij tegenaan loopt.” Op school gaat het goed. Hij heeft zelfstandig een stageplek geregeld bij een autogarage.

Maar Bilal vertelt in een restaurantje in het centrum een heel ander verhaal. Hij heeft een deal gesloten met

zijn goede vriend, de eigenaar van de autogarage. Die heeft hem beloofd zijn stage-uren af te tekenen en altijd positief te rapporteren over zijn aanwezigheid en voortgang. Zo heeft hij zijn tijd vrij gemaakt om elders te werken en geld te verdienen. “Ik wil absoluut niet voor een minimumloon werken. Dat verdient te weinig.” Later wil hij misschien zelf een autogarage openen “om eigen baas te zijn.”

Ondertussen “draait hij een business” met een vriend. Ruim twee jaar dealen zij samen drugs. Met de hulp van de oom van zijn vriend hebben ze een drugsnetwerk opgebouwd, en meerdere medewerkers in dienst. Ze organiseren dat er voldoende drugs binnenkomt die weer aan de jonge dealers wordt doorverkocht. “Ik ben er wel trots op dat ik mijn eigen geld verdien [...] Weet je ik ben een man, ik ben van niemand afhankelijk.” Tijdens het gesprek pleegt hij meerdere “werktelefoontjes”.

De avonden en nachten werkt hij vaak door in de shishalounge in het centrum, waar hij zijn in- en verkoop regelt. “Het is echt hard werken. Je moet ook echt slim en hard zijn. Geen gevoel hebben.” Het werk levert hem veel stress op. Hij blowt veel om rustig te blijven.

Bilal legt uit hoe hij zijn dagen inplant zodat zijn ouders niet merken waar hij mee bezig is. De dagen dat hij naar school gaat, probeert hij energiek en gefocust te zijn om niet op te vallen of vermoedens te creëren bij zijn (zorg)begeleiders. Hij heeft geleerd van zijn eerdere fouten. “Door de reclassering ben ik op het verkeerde pad terecht gekomen. Ik luisterde nooit naar hun. Ik deed

altijd alles fout. Daardoor kreeg ik nog meer problemen en nog meer begeleiding. Een keer was ik een afspraak niet nagekomen waardoor ik 27 dagen terug de cel in moest. Nu ben ik niet meer zo dom. Nu denk ik eerst tien keer na.”

Bilal weet dat de reclassering vermoedt dat hij zich met criminele activiteiten bezig houdt, wat hem juist motiveert om nog beter zijn best te doen alles geheim te houden. “Mijn doel is echt om kapot rijk te worden.”

“Door de reclassering
ben ik op het verkeerde
pad terecht gekomen.”

Samen met zijn vriend bedenkt hij steeds nieuwe manieren om meer geld te verdienen. Hij zegt gemiddeld ruim zesduizend euro per week te verdienen.

Het lukt hem om voor zijn begeleider de schijn op te houden en zichzelf als een “hardwerkende scholier” te presenteren. Bewust van het imago dat hij van zichzelf moet creëren, vraagt hij haar om bij hem thuis te komen, om zo verdere vragen en mogelijke vermoedens tegen te gaan. Het zit hem wel dwars dat hij nog een tijd onder toezicht van reclassering moet blijven staan. “Ze moeten mij gewoon met rust laten.”

Mohsin wil beroemd worden. En een opleiding en een eigen huis.

Mohsin

“Ken je de Nederlandse rapper Jozo? Hij is echt lauw wollah.” **Mohsin** (20) is van Somalische komaf en droomt ervan een bekende rapper te worden. Het liefst luistert hij de hele dag muziek. Hij brengt veel tijd door op zijn slaapkamer. Mohsin maakt moeilijk contact met andere bewoners en met de begeleiders van zijn woongroep. Gesprekken lopen moeizaam, als hij al iets zegt. Hij kijkt continu om zich heen, of staart naar de muur.

Mohsin vluchtte in 2011 met zijn moeder en jongere broertjes en zusjes. Ze hertrouwde maar hij kon het niet goed vinden met haar nieuwe man. Omdat hij de oudste thuis was, werd er veel druk op hem gezet om geld te verdienen, wat vaak tot heftige onenigheid leidde. Na weer een gewelddadige ruzie deed zijn moeder aangifte tegen hem. Mohsin zat daardoor acht maanden in detentie, waar een lvb werd vastgesteld, psychiatrische problematiek en een vermoeden van autisme. Daarna kwam hij terecht bij de crisisinstelling waar hij nu ruim anderhalf jaar woont.

Ze hebben hem daar geholpen bij het vinden van een passende opleiding, op mbo niveau 1. De eerste weken liep er altijd een begeleider mee naar school, want hij was erg verlegen en teruggetrokken. Maar hij werd steeds mondiger en kroop uit zijn schulp. Zijn begeleiders vonden dat een goede ontwikkeling, maar hij werd al snel iets té mondig. Hij had vaak ruzie, ook met docenten. Hij spijbelde en met een aantal vrienden verkocht hij softdrugs rondom de school. Dat betekende het einde van zijn schoolloopbaan. Dan maar vrijwilligerswerk. Zijn begeleider regelde werk op een kinderboerderij. Maar Mohsin bleek doodsbang voor kippen. Sindsdien zit hij zonder werk en opleiding.

Tijdens zijn verblijf bij de crisisopvang heeft hij veel schulden opgebouwd. Zijn maandelijkse uitkering wordt door de bewindvoerder bijna geheel gebruikt voor het aflossen daarvan. “Hij komt misschien mondig en brutaal over, maar hij kan moeilijk voor zichzelf opkomen”, zeggen zijn begeleiders. Zijn ‘vrienden’ maken vaak misbruik van hem. Het afgelopen half jaar heeft hij zijn pinpas een aantal keren aan hen uitgeleend, één keer zelfs aan een vreemde, die er beloofde een lucratieve transactie mee te plegen. Om verder leed te voorkomen hebben zijn begeleiders zijn pinpas en identiteitspas inmiddels ingenomen.

De moeder van Mohsin wil niets meer met hem te maken hebben. Ze is vaak bang voor hem, omdat hij psychische problemen heeft. Ze is ook boos op hem, maar toen ze één keer op bezoek was zagen de begeleiders dat ze hem ook kleineert, zegt dat ze hem niets waard vindt. Maar Mohsin begrijpt niet waarom zijn moeder hem niet meer wil, hij droomt ervan weer bij haar thuis te wonen.

“Op de woongroep heb ik veel vrienden. We gaan vaak samen chillen”, zegt Mohsin. Zijn begeleider schetst een ander beeld. Hij is er juist lange tijd gepest, omdat hij, geplaagd door nachtmerries, in bed plast. Hij heeft moeite om zichzelf en zijn kamer schoon te houden. Andere jongens op de woongroep vinden Mohsin er ‘raar’ uitzien. Hij is vaak heel stil of hij lacht hard op vreemde momenten.

Volgens zijn begeleider is Mohsin niet te motiveren voor werk. “Somaliërs zijn niet aan het werk te krijgen.” Hij komt maar moeilijk vooruit. Maar Mohsin laat geregeld weten een nieuwe start te willen maken met een nieuwe opleiding en een baan. “Later wil ik op mezelf wonen. Een eigen huis hebben.”

Om verder leed te voorkomen
is zijn pinpas ingenomen.

1 Het label 'lrv' doet soms meer kwaad dan goed: kijk vooral naar de problemen die mensen hebben

'Hij begrijpt niet wat je bedoelt als je een gezegde gebruikt', 'lrv'ers zijn wantrouwend', 'je kan geen afspraak met ze maken'. Allemaal uitspraken die we gehoord hebben uit de mond van hulpverleners. Soms kloppen ze, maar niet altijd. Mensen zijn er in allerlei soorten en maten, met verschillende kennis en kunde, waarden en karaktereigenschappen. Dat geldt ook voor mensen die gediagnosticeerd zijn met een lrv. Sterker nog: andere eigenschappen dan het hebben van een lrv kunnen bepalender zijn voor hoe mensen in de samenleving staan. Doorzettingsvermogen bijvoorbeeld. Mensen met een lrv kunnen allerlei copingstrategieën hebben om zich staande te houden (zoals Bilal). Dat kan een probleem zijn, maar ook een kracht. Wie mensen reduceert tot hun diagnose, ziet alleen de beperking en ziet niet wie de ander echt is, of kan zijn.

Ieder mens kan zich ontwikkelen. Het label lrv lijkt die belofte niet in zich te hebben. Het duidt op een 'foto van het gebrek' en wijst niet naar een 'film die mogelijkheden laat zien', zoals bijzonder hoogleraar Xavier Moonen⁶ dat noemt. Hij schrijft ook dat de diagnose tamelijk arbitrair is en ééndimensionaal. Of iemand een lrv heeft is namelijk sterk afhankelijk van de ontwikkelingen in de samenleving, want er wordt naast het IQ immers ook gekeken naar iemands 'adaptieve vermogens'. Naarmate de samenleving ingewikkelder wordt, zullen dus meer mensen een lrv-diagnose krijgen – en een label. Dan hebben we straks 1,5 of 2 miljoen mensen met een lrv. Hoe wenselijk is dat?

Te veel leunen op bestaande diagnostiek kan ook in de weg zitten om de juiste hulp te bieden in de superdiverse samenleving. Soms worden mensen die bijvoorbeeld beperkt Nederlands spreken overschat: "Hij of zij kan best meekomen, maar heeft alleen een taalprobleem." Dan krijgen mensen onvoldoende erkenning en hulp. Een begeleider vertelt: "Ik zie zoveel jongeren met een lrv en een niet-witte achtergrond wiens leven zwaarder is omdat hun gedrag niet als zorgprobleem of klinisch probleem wordt erkend." Veel jonge mensen die wij tegenkwamen kregen relatief laat, na hun twintigste, hun diagnose, en dus hulp. Maar het omgekeerde gebeurt ook: mensen worden soms onderschat en gelabeld als iemand met een lrv zonder dat dit terecht is. Veel kinderen met Eritrese roots

6 Moonen, X. (2017) (H)erkennen en waarderen. Oratie. Universiteit van Amsterdam.

blijken onterecht in het speciaal onderwijs terecht te komen.⁷ Zo krijgt iedereen dus de verkeerde ondersteuning.

De diagnose lrv is niet altijd behulpzaam om een goede relatie aan te gaan met de hulpverlening. De meeste jonge mensen die wij ontmoetten, hebben een grondige hekel aan het label. Het benadrukt dat mensen anders zijn, en vooral ook 'minder' zijn. Ze zeggen dat ze het allerliefste 'gewoon normaal willen zijn'. Een diagnose is behulpzaam omdat het inzicht kan geven in de problemen die mensen ervaren en het is – wellicht het belangrijkste – een betaaltitel voor hulp. Maar in een samenleving gericht op 'verstand', 'diploma's' en 'leren' is het lastig om aan de diagnose lrv trots te ontlenen. Het label bevordert gevoelens van schaamte, en soms ook onderling pestgedrag: "Hij is echt gek", wordt dan neerbuigend gezegd. Schaamte en ontkenning spelen ook bij ouders of andere familieleden.

De jonge mensen in ons onderzoek erkennen de diagnose zelf vaak niet. Ze vinden dat ze het alleen wel kunnen en dat problemen om andere redenen zijn ontstaan, wat deels ook waar is. Kijk bijvoorbeeld naar Salima, die haar diagnose ontkent. Haar vluchtelingenachtergrond, en slechte ervaringen in het pleeggezin zijn mede oorzaak van haar ingewikkelde leven. Doordat de hulpverlening steeds terugkomt op haar lrv zet zij haar hakken in het zand. Het label zorgt er soms voor dat mensen wantrouwend staan ten opzichte van hulp. Ze willen niet geassocieerd worden met 'gekken' of 'gehandicapten', ze haken af. Wat is dan de meerwaarde van de diagnose – behalve dat het een betaaltitel is geworden voor hulp?

De diagnose van een lrv biedt in Nederland, in tegenstelling tot in veel andere Europese landen, zoals gezegd toegang tot professionele steun. En dat is een voordeel voor mensen die kampen met allerlei problemen. Ook kan de diagnose mensen beschermen: mensen met een lrv *willen* wel, maar *kunnen* niet. En voor 'niet-kunners' is er meer sympathie dan voor 'niet-willers' – in de samenleving én in de hulpverlening. Het is beter hanteer-

7 Jonge Eritrese statushouders krijgen vaak te laag schooladvies. IQ-test zegt weinig over leervermogen.

KIS, 5 februari 2021.

Of iemand een lrv heeft, is afhankelijk van de ontwikkelingen in de samenleving.

baar. Toch merken we dat het label goede hulpverlening in de weg kan staan, door de blikvernuwning onder hulpverleners die zich soms erg richten op de beperking van mensen en minder op hun mogelijkheden, en de weerstand die dat oproept bij de mensen waarover het gaat. Waarom kunnen we geen zorg of steun geven zonder het stempel te gebruiken en de hulp vooral richten op de problemen die mensen ervaren?

2 Mensen zijn niet alleen hun etnische achtergrond: vertrek vanuit superdiversiteit

De migratieachtergronden van mensen zorgen soms voor handelingsverlegenheid bij hulpverleners, er is sprake van onbekendheid. Maar veel mensen in de hulpverlening – in de grootstedelijke context van dit onderzoek althans – staan zeker open voor diversiteit, en houden rekening met verschillen: zelf hebben zij of hun ouders soms ook roots elders. Aan welwillendheid geen gebrek: je kan halal eten in de crisisopvang.

Toch zagen we af en toe ook onbeholpenheid, zelfs lomphheid. Dat komt vaak door tijdgebrek – hulpverleners hebben het enorm druk – of door onwetendheid. Die onwetendheid is vooral op het terrein van de islam. Bijvoorbeeld als Aziz aangesproken wordt op zijn baard en meteen wordt gedacht dat hij radicaliseert. Alertheid is natuurlijk van belang, maar ook erkenning voor hoe betekenisvol het geloof en de rituelen kunnen zijn, zoals we bij Salima tegenkwamen. Wat ook vaak terugkeert in de reacties van hulpverleners is de zin: “We zijn hier in Nederland.” Daarmee wordt dan meteen het gesprek beëindigd om het anders te doen. Hoe open staat de hulpverlening om daadwerkelijk anders te kijken naar wat goede zorg is?

We zagen af en toe ook
onbeholpenheid, zelfs lomphheid.

Daarnaast kwamen we ook etnische stereotyperingen tegen zoals: “Hij is een Somaliër en die willen niet werken.” Stereotypen ontstaan door de menselijke neiging om complexiteit te reduceren. Maar hokjesdenken helpt niet om jongvolwassenen te begeleiden. Het is beter om uit te gaan van superdiversiteit. Dat betekent altijd naar het individu kijken en daarbij verschillende achtergronden meewegen, plus de interactie daartussen. Het land van herkomst is van belang, maar ook klasse, kleur, gender, leeftijd, religie, etc. Handelen met oog voor superdiversiteit is dus het tegenovergestelde van stereotypisch handelen. Mensen niet eendimensionaal vastpinnen op hun achtergrond en hen zelf be-

vragen is de kern.⁸ Soms doet het land van herkomst er veel minder toe dan bijvoorbeeld klasse: veel jonge mensen met een lvb in de grote stad groeien op in armoede. Ook de straatcultuur kan meer sporen nalaten dan de cultuur van het land van herkomst.

Een superdiversiteitsbril zoomt al snel in op de verschillen tussen mensen. Tegelijkertijd hebben mensen wel degelijk veel overeenkomsten, zo ook jonge mensen met een lvb: het chronische geldgebrek, het verlangen naar ‘huisje, boompje, beestje’. In de hulpverlening is het belangrijk het individu te zien, maar ook wat hem of haar bindt met anderen. In een tijd van superdiversiteit is het juist van belang te kijken naar gemeenschappelijkheden – en die zijn er ook. Denk aan het opgroeien in dezelfde wijk of gedeelde culinaire voorkeuren (zoals kip). Dat betekent dat hulpverleners meer gericht zouden moeten zijn op het overbruggen van sociale afstand, tussen henzelf en hun cliënten en onderling. Het is ondoenlijk in een tijd van superdiversiteit om veel kennis te hebben van alle landen van herkomst (van Eritrea tot Marokko) en die doen er ook niet altijd toe. Wel is het mogelijk om als hulpverlener de eerste stap naar de ander te zetten, te kijken naar overeenkomsten, en dat alles met een dosis vriendschappelijkheid om afstand te verminderen.⁹

Hoe mensen zichzelf zien is ten slotte niet altijd zoals er naar hen gekeken wordt. Veel van de jonge mensen ervaren ‘dubbele discriminatie’: op basis van hun migratieachtergrond/huidskleur en op basis van hun beperking. Ook daarom is het leven van Mohsin lastig te vergelijken met dat van Veerle uit *Net ff Anders*. Jonge mensen met een migratieachtergrond hebben drie keer zoveel kans om werkloos te zijn als mensen zonder migratieachtergrond. Zelfs hoger opgeleiden met een migratieachtergrond hebben meer kans op werkloosheid. Stageplaatsen, ook voor hbo-studenten, zijn lastiger te vinden.¹⁰ Het laat zich raden wat dat betekent voor jonge mensen met een lvb én een migratieachtergrond die op zoek zijn naar een stageplaats of baan. Hulpverleners staan machteloos als de samenleving – werkgevers, scholen, winkels, cafés – geen ruimte biedt aan hen.

8 Geldof, D. (2015) Superdiversiteit. Hoe migratie onze samenleving verandert. Leuven/Den Haag: Acco.

9 Zie ook Glimmerveen e.a. (2022) Leven en zorgen in de grote stad. Amsterdam: Ben Sijet Centrum.

10 Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2020) Samenleven in verscheidenheid. Beleid voor een migratiesamenleving. Den Haag: WRR.

3 Familierelaties zijn vaak ingewikkeld maar altijd belangrijk: kijk niet alleen naar het individu maar ook naar naasten. En noem die liever geen ‘netwerken’.

Bij veel mensen met een lvb ligt eenzaamheid op de loer. Als ze al sociale netwerken hebben, zijn die vaak relatief klein: hooguit enkele naasten.¹¹ Ze vinden het vaak lastig om relaties aan te gaan. Want relaties zijn gebaseerd op wederkerigheid¹² en mensen met een lvb kunnen niet altijd voldoende teruggeven, omdat ze druk zijn met overleven. De netwerken zijn bovendien vaak geen vangnetten. Familieleden hebben soms zelf zorg nodig. De problemen van de jonge mensen hebben de familiebanden verstoord, al gebeurt het omgekeerde net zo vaak, zo niet vaker: problemen ontstaan door de familie – een afwezige vader, of zieke moeder.

In een migratiesamenleving zijn familieverhoudingen vaak gecompliceerder. Bij vluchtelingen zijn niet altijd de cruciale familieleden in Nederland. Of de familie woont verspreid door het land. Salima's vader woont in Italië en komt twee weken per jaar op

bezoek. Haar moeder is pas recent naar Nederland gekomen. Soms woont een oom dichterbij dan een vader. Familieleden wonen soms over de grens, in België of in Marokko. De jonge mensen maken soms onderdeel uit van een ‘transnationale familie’. Daar hoort voor sommigen bijvoorbeeld bij dat ze geld ‘naar huis’ sturen om te laten zien dat het goed gaat, terwijl ze grote schulden hebben.

Familie en vrienden
blijven altijd betekenisvol,
wat er ook gebeurt.

In de hulpverlening wordt vaak enkel naar het individu gekeken¹³; die is het onderwerp van hulp en ondersteuning. Als er wel naar het ‘systeem’ wordt gekeken, dan is er vaak

11 Van Asselt-Goverts, A. E. Embregts, P.J.C.M. en Hendriks, A.H.C (2015) Social networks of people with mild intellectual disabilities: characteristics, satisfaction, wishes and quality of life. *Journal of Intellectual Disability Research*, 59: 450-461.

12 Bredewold, F.H. (2014) Lof der oppervlakkigheid. Contact tussen mensen met een verstandelijke of psychiatrische achtergrond en buurtbewoners. Amsterdam: Van Gennep.

13 Seebrechts, M. (2018) When doing your best is not good enough. Shaping recognition in sheltered workshops. PHD-thesis University of Amsterdam.

minder aandacht voor de helpende netwerken dan voor de hinderende. Mensen moeten “losgeweekt worden van hun familie”, zegt een begeleider. Salima moet “uit de klauwen van haar vriend” blijven. Haar moeder, die Salima wil helpen met haar zoon, wordt met wantrouwen bejegend.

Het is begrijpelijk dat hulpverleners mensen willen beschermen. Er zijn nu eenmaal familieleden en vrienden die mensen meentrekken in criminele circuits of financieel uitknijpen. Terugkerend probleem is het uitleenen van een pinpas, met soms een lege rekening als gevolg. Maar hulpverleners zijn niet de continue factor in het leven van mensen: familieleden – en ook vrienden – blijven wél altijd betekenisvol, wat er ook gebeurt. Bovendien zijn er naast hinderende krachten wel degelijk helpende krachten: een neef die eens belt, een moeder die weer in beeld komt. Ook al zijn die discontinue contacten in de ogen van hulpverleners misschien te licht, voor de mensen zelf zijn ze cruciaal. Contacten zijn bovendien vaak gelaagd en veranderlijk, zodat ze niet eenduidig te vatten zijn in termen van helpend en hinderend. Dragen de Somalische vrienden van Salima in een bepaalde periode bij aan haar welzijn omdat ze zich geborgen voelt, of juist niet, omdat hun vriendschap (achteraf) conditioneel blijkt te zijn? Veel sociale relaties hebben meerdere tinten, en veranderen door de tijd, dat is niet specifiek voor mensen met een lvb.

De ‘gemeenschap’
blijft altijd
in iemand.

Relaties met familieleden en vrienden hebben vaak een emotionele lading. De termen ‘netwerken’ en ‘systeem’ die vaak gebruikt worden in de zorg, klinken misschien neutraal, maar komen erg zakelijk, zelfs instrumenteel over: ze onderkennen te weinig de gevoelens die spelen met familieleden en vrienden. Erbij willen horen, wat in de hulpverlening soms enkel wordt gezien als problematisch, is een diep emotioneel verlangen, niet alleen van mensen met een lvb, maar van iedereen. Mensen kun je niet los zien van hun omgeving. Mensen kun je niet losmaken van hun ‘gemeenschappen’, die blijven altijd in mensen. Een begeleider die de moeder van Salima niet wil meenemen naar de stad zegt: “Wij geven individuele begeleiding.” Maar hulprelaties zouden niet alleen gericht moeten zijn op het individu, maar ook altijd op familieleden en vrienden, zonder die als gevoelsarme ‘netwerken’ en ‘systemen’ te betitelen.

4 Hulpverleners worden niet vanzelfsprekend vertrouwd: zet in op betrouwbare steun

Veel jonge mensen die wij spraken zijn behoorlijk negatief over hulpverleners. “Ze verpissen mijn leven”, zeggen ze. De zorg, dat is de bron van hun problemen. Sommigen vinden de ondersteuning overbodig, omdat ze “niet dom” of “gek” zijn. Ze accepteren het alleen omdat het hen is opgelegd door de rechter, of omdat ze anders geen dak boven hun hoofd hebben. Soms leiden ze de persoonlijke begeleiders zelfs om de tuin (zie het verhaal van Bilal). Als je zelf kwetsbaar bent, is het niet altijd verstandig om hulpverleners te vertrouwen. Maar zonder vertrouwensband is steun bieden lastig: het wordt dan vaak een strijd. We zagen dat er vaak wel één persoonlijke begeleider is (geweest), waar wel een klik mee is, waarmee een vertrouwensband is ontstaan. Dat blijkt heel belangrijk voor het leven van de jongvolwassenen. Hoe ontstaat meer – gerechtvaardigd – vertrouwen?

Wat helpt voor werkbare vertrouwensrelaties zijn heldere kaders. Maar die zijn er niet altijd. Er is dan sprake van ‘georganiseerde machteloosheid’: de doelen en plannen die de cliënt en hulpverlener samen maken worden zelden uitgevoerd of gehandhaafd. Voor bewoners van een zorginstelling die achttien jaar of ouder zijn, zijn er voor het negeren

.....

Er is sprake
van georganiseerde
machteloosheid.

.....

van de leefregels zoals om tien uur binnen zijn nauwelijks consequenties, zoals een financiële korting op hun uitkering of uithuisplaatsing. Begeleiders gaan wel het gesprek aan, maar *that's it*, meer kunnen ze niet doen. Een begeleider vertelt dat voor haar het hoogst haalbare succes is als een cliënt binnen 24 uur op haar appbericht reageert. Vaak zijn hulpverleners blij als er überhaupt nog contact is. Denk ook aan Salima die steeds ‘wegliep’ uit de instelling, om met haar vrienden te blowen, en onbereikbaar was. Pas

als iemands gedrag echt uit de hand loopt en een gevaar dreigt te worden voor medebewoners of begeleiders kan de politie worden ingeschakeld. Of als iemand via de rechter bij de zorginstelling is terecht gekomen.

Wat ook helpt voor de vertrouwensrelatie is dat hulpverleners mensen echt wat te bieden hebben, een stage, werk, of woning – de basis van ‘op eigen benen staan’. Maar vaak staan ze met lege handen. Begeleiders proberen van alles, ook om mensen te stimuleren en te motiveren. Maar in de praktijk wordt weinig gerealiseerd. Stageplaatsen, dagbesteding,

betaald werk zijn nauwelijks te vinden, laat staan te behouden. De arbeidsdeelname van mensen met een lvb is relatief laag, schrijft het Sociaal en Cultureel Planbureau. Slechts 40 tot 55 procent heeft werk.¹⁴ En dat is vaak tijdelijk in de flexibele arbeidsmarkt. Huisvesting is eveneens een groot probleem: mensen verblijven soms jaren in plaats van maanden in een crisisopvang bij gebrek aan alternatief. Marie Kamphuis, grondlegger van het maatschappelijk werk, schreef al dat je vertrouwen wint als je laat zien dat je iets voor elkaar kan krijgen. Dat je nuttig bent. Dat horen we ook terug als jongvolwassenen vertellen over hun favoriete begeleider: “Ze heeft me geholpen.” Als hulpverleners maar weinig daadwerkelijk kunnen doen, zijn ze niet erg betrouwbaar en is het lastig om het vertrouwen te herwinnen.

.....

Ze voelen zich onbegrepen,
vinden dat niemand luistert.

.....

Gebrek aan vertrouwen betekent dat mensen niet geloven dat de ander hun belangen erkent en er rekening mee houdt. Ze voelen zich onbegrepen, vinden dat niemand luistert. Hulpverleners hebben vaak weinig tijd. Onderbezetting, ziekteverzuim en administratie zorgen ervoor dat een gezellig praatje soms pas plaatsvindt in de eigen tijd van de hulpverlener. Vertrouwen ontstaat als hulpverleners een langdurige, persoonlijke relatie kunnen opbouwen, waardoor mensen elkaar leren kennen. Wisselende contacten zijn uit den boze. Terwijl continuïteit dus cruciaal is, wordt de zorg, en vooral de zorg voor mensen met een beperking gekenmerkt door discontinuïteit: er zijn veel tijdelijk contracten die niet worden verlengd, het ziekteverzuim is hoog, vacatures kunnen niet worden vervuld en mensen vertrekken snel omdat het werk zwaar is. In hun korte leven hebben jongvolwassen al een hele reeks hulpverleners gehad. Vaak slechts voor enkele maanden of een half jaar. “De bewoners zijn het gewend om steeds nieuwe gezichten te zien. Elke dag is anders”, zegt een hulpverlener op een crisislocatie waar ‘stabiliseren’ meestal het eerste doel is. En dat terwijl relationele zorg hoognodig is.

Helpt het als hulpverleners ook een migratieachtergrond hebben? Ja. Het is echt niet zo dat mensen alleen begeleid willen of kunnen worden door iemand met dezelfde achtergrond – als die al bestaat. Als de begeleider dezelfde migratieachtergrond heeft kan

.....

14 Putnam, L. en I. Woittiez (2020) Meer meedoen. Inzicht in de onderwijs- en arbeidsmarktdeelname van mensen met een licht verstandelijke beperking. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

ook angst ontstaan voor roddel waardoor de jongvolwassene juist niets van zichzelf bloot geeft. Wel zien we dat er sneller vertrouwen is als mensen überhaupt een migratieachtergrond hebben, het maakt niet uit welke. Ze zeggen: “Jij begrijpt wel wat ik bedoel, toch?” Ze hebben minder het gevoel

Het helpt als hulpverleners ook een migratieachtergrond hebben.

dingen uit te moeten leggen. Er is dan minder ‘strijd’ tussen de jongvolwassene en de hulpverlener omdat jongvolwassenen meer van hen aannemen. Professionals met een migratieachtergrond zijn zich er meer van bewust dat ze zelf het initiatief moeten nemen om de (sociale) afstand te overbruggen: ze hebben daar veel mee te maken in hun eigen leven.¹⁵ Ook mensen die opgegroeid zijn in een ‘achterstandswijk’ en de straatcultuur kennen, hebben vaak een streepje voor. Dergelijke competenties zouden meer gewaardeerd moeten worden. Ze dragen bij aan het winnen van vertrouwen.

5 Stabiliteit in het leven is een nastrevenswaardig doel

Veel jonge mensen bouwen luchtkastelen: ze gaan bakken met geld verdienen, worden eigen baas, zullen in mooie auto's rijden, een huis kopen en een beroemde rapper worden. Hun dromen zijn vaak omgekeerd evenredig aan hun kansen. Ook beleidsrapporten staan vaak bol van dwingende mobiliteitsmetaforen. Mensen moeten vooruit! De doelen in de hulpverlening zijn soms eveneens niet mis: op eigen benen staan, betaald werk, zelfstandig wonen.¹⁶

Wie de schrijnende familiesituaties, de moeizame tijd op school, en de psychische achtbaan waar mensen vaak in verkeren tegenover de eisen van de hedendaagse samenleving en arbeidsmarkt zet, begrijpt dat stabiliteit in het bestaan al een prachtig streven is. Een professional met een lange staat van dienst vertelt dat ze nog niet één jongere

15 Waldring, I., Crul, M., & Ghorashi, H. (2018) The ability to deal with difference: Turkish-Dutch professionals as go-betweens in the education sector. In C. R. Cooper & R. Seginer (Eds.), Navigating Pathways in Multi-cultural Nations: Identities, Future Orientation, Schooling, and Careers. New Directions for Child and Adolescent Development, 160, 45–58.

16 Zie ook Sebrechts (2018).

begeleid heeft die zoveel vooruitgang boekte dat diegene zelfstandig kon leven. Het vooruitgangdenken in de zorg – het stappenplan, de doelen – kunnen dan een vorm van ‘wreed optimisme’¹⁷ worden: het staat stabiliteit soms in de weg.

Tegelijkertijd wordt er in de dagelijkse praktijk van de hulpverlening ook vaak benadrukt wat mensen door hun lvb allemaal niet kunnen – afspraken maken, plannen, spreekwoorden en gezegden kennen. Maar jonge mensen kunnen zich heus ontwikkelen en stappen zetten – kijk naar Salima – al is dat vaak binnen een bepaalde bandbreedte. ‘Realistisch optimisme’ is dus een beter uitgangspunt.

Het doorbreken van een neerwaartse spiraal is dus net zo belangrijk als mensen een zetje omhoog geven. In de documentaire *Lost boys – 5 jaar later* over de vicieuze cirkel van criminaliteit, gevangenissen en schulden zegt iemand: “Daar waar ik vandaan kom, is het best wel zeldzaam als iemand de goede dingen blijft doen, ondanks alle tegenslagen.” Niet afglijden is voor hem een legitiem levensdoel, en echt beter dan vallen. Om te zorgen dat het bootje niet blijft wiebelen moeten juist vaak stappen worden gezet.¹⁸

Niet afglijden is een legitiem levensdoel.

Jonge mensen met een lvb willen net als iedereen die achttien is zelfstandig zijn. Graag zelfs “een normaal leven”, met “huisje, boompje, beestje. En een auto.” En liefst eigen baas zijn. Dan heb je van niemand ‘last’. De samenleving drukt hen naar beneden. Veel hulpverleners die we gesproken hebben, weten dat hun cliënten altijd begeleiding nodig zullen hebben, zeker als de samenleving niet verandert. Zolang je eigen financiën beheren ingewikkeld is, zal schuldhulp en bewindvoering nodig zijn. Zolang huisvesting schaars is, is een thuis krijgen een brug te ver. En zolang werkgevers hoge eisen stellen, zal begeleiding naar en op het werk levenslang aan de orde zijn. Dat is een realistisch uitgangspunt voor de hulp en steun aan deze groep. En die begeleiding kan nog wel wat beter.

17 Berlant, L. (2011) Cruel Optimism. Duke University press.

18 Zie column van Kremer <https://www.socialevraagstukken.nl/column/een-beetje-meer-bestaans-blues-graag/>.